

Justis -og beredskapsdepartementet og
Helse- og omsorgsdepartementet

Grimstad 11. august 2025.

Høringssvar fra Stine Sofies Stiftelse – NOU 2025:2 Samfunnsvern og omsorg

Stine Sofies Stiftelse takker for muligheten til å inngi høringssvar.

Stine Sofies Stiftelse er en ideell organisasjon som arbeider for å forebygge, avdekke og ivareta barn som har vært utsatt for vold og overgrep og styrke barnas rettssikkerhet. Stine Sofies Senteret er et kurs- og mestringssenter for volds- og overgrepsutsatte barn. Gjennom vår juridisk veiledningstjeneste og på Stine Sofies Senteret er vi daglig i kontakt med barn og familier som har vært utsatt for vold og overgrep. Stiftelsen arrangerer også et årlig seminar for etterlatte etter drepte barn. Til sammen gir dette oss nær kjennskap til barns erfaringer med å være utsatt for vold og overgrep, samt fornærmedes og etterlattes opplevelser og erfaringer med blant annet kriminalomsorgen.

Innledningsvis vil vi understreke at Stine Sofies Stiftelse støtter vurderingen av behovet for styrket kompetanse, betydningen av god bemanning i fengslene og viktigheten av tverrfaglig samarbeid. Ikke minst mener vi det er viktig å få på plass et tydelig regelverk som klargjør ansvarsforholdene mellom ulike instanser og forvaltningsnivå. Det er også viktig å se på regelverket knyttet til samtykkekompetanse og behovet for bruk av ulike former for tvang.

Vi har imidlertid valgt å påpeke forhold som i liten grad er berørt i utredningen, men som vi mener er av stor betydning for den videre oppfølgingen.

Ofrene er glemt

Det er viktig å minne om at tema for høringen ikke gjelder soningsforhold eller psykisk helsehjelp generelt, men oppfølging av personer som har begått alvorlige krenkelser mot andre. Dette er personer som har begått forbrytelse av særlig grov karakter. Det vil si personer som kan ha begått

drap, grov vold eller alvorlige seksualforbrytelser.

Det betyr også at det er personer som er påført store skader og belastninger med konsekvenser for resten av livet, eller etterlatte som må leve med tap av sine nære.

Målet med utvalgets arbeid er å evaluere ordningene med forvaring og dom på overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg og utredet hvordan personer med alvorlige psykiske lidelser eller utviklingshemming best kan ivaretas under varetekt, gjennomføring av straff eller særreaksjon, og ved tilbakeføring til samfunnet. Utvalget skal særlig se på hvordan kvinner og barn og unge bør ivaretas.

Vi mener det er en stor og alvorlig mangel at hensynet til ofrene ikke er nevnt eksplisitt i mandatet. Heller ikke i utredningen er hensynet til ofrene særlig diskutert eller vurdert.

Hensynet til samfunnsvernet vil riktignok også omfatte ofrene. Men ofrene har likevel er særposisjon som gjør at hensynet til ofrene må vurderes og vektas spesielt. For en som har blitt utsatt for grov vold eller voldtekt, så vil det f.eks. være en ekstra belastning dersom gjerningspersonen flytter inn i nabolaget eller at de møtes tilfeldig.

Det er ingen motsetning mellom det å vurdere ivaretagelsen av forvaringsdømte og samtidig kunne ivareta ofrene. Men vi mener det er viktig at det skjer parallelt og ses i sammenheng.

Departementet må derfor i den videre oppfølgingen ha med seg perspektivene til ofrene og etterlatte.

Henleggelser

Det fremgår at det anslagsvis ble henlagt 5 000 saker i 2023 på bakgrunn av at gjerningspersonen ble vurdert som utilregnelig (kode 066) eller det var tvil om utilregnelighet (kode 065).

Det er også henvist til en kartlegging fra TV 2 der det gikk frem at saker som ble henlagt på grunn av tvil om tilregnelighet var nesten doblet på 20 år. TV2 sine funn var alarmerende. Stine Sofies Stiftelse uttalte seg den gang svært kritisk. Bakgrunnen var blant annet opplysninger om flere saker der barn var utsatt for grov seksuelle krenkelser, mens politiet henla saken på grunn av tvil om tilregnelighet.

<https://www.tv2.no/spesialer/nyheter/overgrep-mot-barn-og-voksne-legges-bort-av-politiet-henlagt-065>

Denne problemstillingen er lite vurdert i utredningen, men er en problemstilling som det er viktig at departementet følger opp.

For det første må det ses på hvilken kompetanse og opplysninger som politiet tar sine vurderinger utfra. For eksempel om opplysninger om gjerningspersonenes helse er oppdaterte eller tilbake i tid.

For det andre må det ses på hvilke andre muligheter politiet har eller bør ha for å følge opp gjerningspersonen dersom saken henlegges. Her må man ha en gjennomgang av reglene for deling av informasjon og samarbeid med helsetjenesten.

For det tredje må det ses på oppfølgingen av ofrene når sakene henlegges. I mange saker er det ikke tvil om hva som har skjedd, med klare bevis for vold eller overgrep. Ofrene kan ikke stå rettsløse tilbake. Det må ses på krav til dokumentasjon av hendelsene som kan brukes til å søke om voldserstatning og det må være klare plikter for oppfølging av ofrene. Der ofrene er barn, er det særlig viktig at barna får mulighet til å møte på barnehusene og at barna følges opp videre.

Det at ingen står til ansvar for ugjerningen krever at vi som samfunn må tenke gjennom hvordan vi kan ivareta disse ofrene spesielt og vurdere andre gjenopprettende prosesser.

Utilregnelighet:

Som det fremgår av utredningen er Norge et av få land som bygger på det medisinske/blandet prinsipp i vurdering av utilregnelighet. Det avgjørende er om hen har en alvorlig sinnslidelse uten å nødvendigvis vurdere om dette faktisk påvirket handlingen i situasjonen. Med andre ord vil man ha en «blanko fullmakt» til å begå kriminelle handlinger dersom man først vurderes som utilregnelig.

I de fleste andre land gjelder andre prinsipper. Det psykologiske prinsipp har fokus på om personen mangler evne til å forstå eller kontrollere handlingen **på grunn av** psykisk lidelse. Det er altså ikke gitt at personen mangler rettslig handleevne uansett lovbrudd selv om hen har en psykisk lidelse. Vi mener det er grunn til å se på dette prinsippet på ny.

Parallelt må man se på vilkårene for tvungen psykisk helsehjelp og vurdering av samtykkekompetanse for å kunne gi hjelp og forbygge ny vold.

Vi viser til ekspertutvalget som evaluerte vilkårene for manglende samtykkekompetanse for bruk av tvang i psykisk helsevern, bedre beslutninger, bedre behandling, som antas relevant å se i sammenheng.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/bedre-beslutninger-bedre-behandling/id2985104/>

Nærhetsprinsippet:

Det løftes flere ganger frem betydningen av at den innsatte/gjerningspersonen kan sone og bo i hjemkommunen med nærhet til familie og pårørende. Det er også foreslått at flere skal sone hjemme med fotlenke.

I det videre så må man samtidig ta stillingen til hvordan man kan bedre og styrke ivaretagelsen av ofrene og etterlatte som bor i samme kommune, utover at de varsles etter varslingsreglene.

Kriminalomsorgen, helsetjenesten og kommunen må ha klare forpliktelser til å sørge for trygghet og støtte til ofrene og etterlatte. Man må blant annet også se på varslingsreglene ved permisjon, overføring til institusjon og kommunal bolig.

Forebygging:

Som påpekt i rapporten er forebygging noe av det viktigste. Her vil vi fremheve betydningen av tidlig innsats og at viktigheten av en god barndom.

Barn med risiko for skjevutvikling må fanges tidlig opp og det må til en styrket innsats for barnet, familien og helsestasjon/barnehage/skole og andre som er «laget rundt barnet».

Mange barn er utsatt for vold og seksuelle overgrep fra andre barn. Selv om gjerningspersonen er et barn, kan konsekvensene være like alvorlige og traumatiske for det barnet som er utsatt. Det er utrolig viktig at vold og skadelig seksuell adferd fanges opp og følges opp.

Barn med psykisk utviklingshemming må få tilbud om særskilt opplæring og oppfølging med seksualundervisning. Habiliteringstjenesten (HABU) har egne behandlingstilbud for barn under HABU der behandling for SSA er tilpasset pasientgruppen. Dette er arbeid som bør styrkes og som er viktig forebygging med tanke på fremtiden og voksenlivet.

Voldsriskoverktøy som benyttes av politiet og andre, må også inkludere barn og tilpasses barna.

Avslutningsvis er det viktig å påpeke manglende fokus på rus og rusbehandling i sammenheng med andre tiltak. I tillegg etterlyser vi fokus på betydningen av å følge opp barn med flyktningbakgrunn spesielt. Barn som har opplevd krig og andre traumatiske opplevelser trenger særlig beskyttelse, hjelp og omsorg. Det er også et viktig perspektiv med tanke på forebygging av vold.

Med vennlig hilsen

Ada Sofie Austegard

Generalsekretær

Stine Sofies Stiftelse

Line Duesund Svendsen

Juridisk rådgiver

Stine Sofies Stiftelse